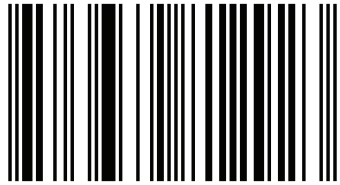

Denizin Çocukları

Doğu Karadeniz konulu kültür araştırmalarının genellikle sınırlı saha ve konular üzerinde yoğunlaştığı görölmektedir. Bölgenin kıyı şeridinde takip edilen sözlü kültürde ve etnografyada etkileri ile sıkça karşılaşılan deniz kültürünün, balıkçılık bağlamında geniş tabanlı bir kültür araştırmasına konu edilmemiş olması, bu araştırma konusunun tercih edilmesinde etkili olmuştur. Giresun ve Trabzon illeri balıkçılarının meslekî kültürlerini tarihsel süreçleri ile tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, iki yıl süren alan araştırmaları ile elde edilen verilerin çözömlenmesi ve değerlendirilmesi yoluyla oluşturulmuştur.

1978 Konya doğumlu olan yazar, halen Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Dr. unvanıyla görev yapmaktadır. Araştırmacının Türk sözlü kültürü ile ilgili çok sayıda çalışması mevcuttur. Evli ve iki çocuk babası olan Mustafa Aça'nın yabancı dili İngilizcedir.

978-3-639-81292-3

Denizin Çocukları

Mustafa Aça

Mustafa Aça

Denizin Çocukları

Giresun ve Trabzon Yöresi Balıkçılarının Meslek
Folkloru

Mustafa Aa
Denizin ocukları

Mustafa Aa

Denizin ocukları

**Giresun ve Trabzon Yöresi Balıkçılarının Meslek
Folkloru**

Türkiye Alim Kitapları

Impressum / Knye

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek: Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <http://dnb.d-nb.de> abrufbar.

Alle in diesem Buch genannten Marken und Produktnamen unterliegen warenzeichen-, marken- oder patentrechtlichem Schutz bzw. sind Warenzeichen oder eingetragene Warenzeichen der jeweiligen Inhaber. Die Wiedergabe von Marken, Produktnamen, Gebrauchsnamen, Handelsnamen, Warenbezeichnungen u.s.w. in diesem Werk berechtigt auch ohne besondere Kennzeichnung nicht zu der Annahme, dass solche Namen im Sinne der Warenzeichen- und Markenschutzgesetzgebung als frei zu betrachten wären und daher von jedermann benutzt werden dürfen.

Deutsche Nationalbibliothek tarafından yayınlanan bibliyografik bilgiler: Deutsche Nationalbibliothek, bu yayını Deutsche Nationalbibliografie'de listeler; detaylı bibliyografik bilgi İnternet'te <http://dnb.d-nb.de> sitesinde mevcuttur.

Bu kitapta bahsedilen herhangi bir marka ve ürün adı, tescilli marka, marka veya patent korumasına tabidir ve ilgili sahiplerin ticari veya tescilli markalarıdır. Marka, rn, ortak ve ticari adların, ürün açıklamalarının v.s. işbu eserde özel işaretleme olmadan bile kullanılması, bu çeşit adların, tescilli marka ve marka korunması kanunu açısından kısıtlanmamış ve böylece herkes tarafından kullanılabilir olarak hiç bir şekilde yorumlanamaz.

Coverbild / Kitap kapađı resmi: www.ingimage.com

Verlag / Yayıncı:

Türkiye Alim Kitapları

ist ein Imprint der / yayınevinin bir ticari markasıdır

OmniScriptum GmbH & Co. KG

BahnhofstraÙe 28, 66111 Saarbrücken, Deutschland / Almanya

Email / E-posta: info@turkiye-alim-kitapları.com

Herstellung: siehe letzte Seite /

Basım yeri: son sayfaya bakın

ISBN: 978-3-639-81292-3

Zugl. / Approved by: Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2015

Copyright / Telif hakkı © 2016 OmniScriptum GmbH & Co. KG

Alle Rechte vorbehalten. / Her hakkı saklıdır. Saarbrücken 2016

DENİZİN ÇOCUKLARI

**GİRESUN VE TRABZON YÖRESİ
BALIKÇILARININ MESLEK FOLKLORU**

Dr. Mustafa AÇA

Karadeniz'in hırçın çocuklarına...

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	2
KISALTMALAR.....	4
GİRİŞ.....	5
Araştırmanın Amacı:	5
Araştırmanın Sınırları:	5
Yöntem ve Verilerin Toplanması:	6
Verilerin Değerlendirilmesi:	9
BİRİNCİ BÖLÜM	11
1. HALK VE HALK GRUPLARI BAĞLAMINDA MESLEK GRUPLARI VE MESLEK FOLKLORU	12
1.1. Kültür Bilimlerinin Perspektifinde Halk ve Halk Grupları	12
1.1.1. Dünyada Halk Kavramına Dönük Görüşlerin Kısa Değerlendirmesi.....	13
1.1.2. Halk Grubu / Sosyal Grup Kavramına Dönük Görüşlerin Kısa Değerlendirmesi.....	18
1.1.3. Grupların Özellik ve İşlevlerine Dönük Görüşlerin Kısa Değerlendirmesi.....	34
1.1.4. Türkiye’de “Halk” Kavramına Dönük Görüşlerin Kısa Değerlendirmesi.....	38
1.2. Folklorun Bir Şubesi Olarak Meslek Folkloru.....	41
1.3. Meslek Folkloru Araştırmaları Tarihi.	53
1.3.1. Dünyada Meslek Folkloru Çalışmalarına Genel Bir Bakış	53
1.3.2. Türkiye’de Meslek Folkloru Çalışmalarına Genel Bir Bakış	61
1.3.2.1. Türk Folklor Araştırmalarında “Saha” Algısına Dönük Kısa Değerlendirme	62
1.3.2.2. Türk Folklor Araştırmalarında Meslek Folkloru	68
İKİNCİ BÖLÜM	78
2. ARAŞTIRMA SAHASININ COĞRAFÎ, TARİHÎ ve KÜLTÜREL ARKA PLANI	79

2.1. Karadeniz'in Adı, Özellikleri ve Oluşumu İle İlgili Görüşler	80
2.2. Giresun ve Trabzon İlleri Genel Tarihine Kısa Bir Bakış..	88
2.3. Giresun ve Trabzon İlleri Balıkçılığının Tarihî Süreçleri ..	93
2.3.1. Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Balıkçılık	94
2.3.2. Osmanlı Döneminde Balıkçılık.....	99
2.3.3. Cumhuriyet Döneminde Balıkçılık	117
2.4. Balıkçılık Bölgeleri ve Balıkçı Toplulukları İle İlgili İzlenim ve Tespitler	142
2.4.1. Giresun	145
2.4.1.1. Piraziz (Abdal)	152
2.4.1.2. Bulancak	153
2.4.1.2.1. Pazarsuyu	154
2.4.1.2.2. Talipli	155
2.4.1.2.3. İncüvez	156
2.4.1.2.4. Küçükklü	156
2.4.1.2.5. Yalıköy	157
2.4.1.3. Keşap	159
2.4.1.4. Espiye	161
2.4.1.4.1. Gülburnu (Zefre).....	161
2.4.1.5. Tirebolu.....	163
2.4.1.5.1. Yalıköy	166
2.4.1.6. Görele	167
2.4.1.6.1. Çavuşlu	169
2.4.1.7. Eynesil	170
2.4.1.7.1. Boztepe	170
2.4.2. Trabzon	172
2.4.2.1. Beşikdüzü (Şarlı).....	181
2.4.2.2. Vakfikebir (Büyükliman-Fol).....	182
2.4.2.3. Çarşıbaşı (İskefiye)	183
2.4.2.3.1. Fenerköy (Yoroz)	188
2.4.2.4. Akçaabat (Polathane)	189
2.4.2.4.1. Mersin	192
2.4.2.4.2. Akçakale	193
2.4.2.4.3. Salacık (Zavena).....	195
2.4.2.5. Yomra.....	197
2.4.2.6. Arsin	198
2.4.2.7. Araklı.....	198
2.4.2.8. Sürmene.....	200
2.4.2.8.1. Balıklı (Civra).....	201

2.4.2.8.2. Yeniay (Mahno)	204
2.4.2.8.3. Çamburnu (Mahno).....	205
2.4.2.9. Of	208

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 212

3. KÜLTÜREL BİR SÜREÇ OLARAK SOSYAL VE MESLEKİ HAYAT 213

3.1. Sosyal ve Meslekî Hayat Bağlılarında Statü ve Hiyerarşi 214

3.1.1. Statünün Bireysel Temsilleri.....	214
3.1.2. Statünün Grup Temsilleri ve Hiyerarşi	215
3.1.2.1. Endüstriyel Ölçekte Balıkçılık Yapan Aileler (1. Tip).....	216
3.1.2.2. Geçimlik Ölçekte Balıkçılık Yapan Aileler (2. Tip)	230
3.1.2.3. Amatör Ölçekte Balıkçılık Yapan ve İlave Geçim Kaynakları Bulunan Aileler (3. Tip).....	233

3.2. Halk Hukukunun Meslekî Temsilleri 236

3.2.1. Katılım ve Terfiye Dönük Kurallar	237
3.2.2. Statü ve Hiyerarşi Temelinde Pay Hukukuna Dönük Kurallar.....	245
3.2.3. Av Hukukuna Dönük Kurallar	252
3.2.4. Tedarik ve Pazarlama Hukukuna Dönük Kurallar	260

3.3. Yerleşim, Aile ve Gündelik Hayat 263

3.3.1. Balıkçı Yerleşimlerinin Özellikleri	263
3.3.2. Balıkçı Topluluklarında Aile ve Gündelik Hayat	269

3.4. Avcılık Biçimleri ve Av Araçları..... 293

3.4.1. İç ve Dış Avlalarda Gerçekleştirilen Avcılıklar	293
3.4.1.1. Alamanacılıktan Gırgırcılığa	294
3.4.1.2. Yunusçuluk.....	309
3.4.1.3. İrmakçılık / Morinacılık	329
3.4.1.4. Kalkancılık	337
3.4.1.5. Orkinosçuluk	342
3.4.1.6. Gölcülük / İnci Kefalciliği.....	345
3.4.1.7. Kelercilik	347
3.4.2. Yalnızca İç Avlalarda Yapılan Avcılıklar	348
3.4.2.1. Manyatçılık ve Barabatçılık	351
3.4.2.2. Molozmacılık.....	355
3.4.2.3. Volicilik.....	359
3.4.2.4. Salyangozculuk / Gohlecilik	361

3.4.2.5. Dinamitçilik	362
3.5. Meslekî Kültürün Eski ve Yeni Alternatif Aktarım Ortamları.....	364
3.6. Balıkların Muhafazasına ve Pazarlamasına Dönük Geleneksel Usuller.....	372
3.6.1. Muhafaza Usulleri	372
3.6.2. Pazarlama Usulleri.....	377
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	388
4. BALIKÇILIK MESLEK FOLKLORUNUN DİĞER TEMSİLLERİ.....	389
4.1. Balıkçılık Süreçleri İle İlgili İnanış ve Uygulamalar	389
4.1.1. Av Öncesine Dönük İnanış ve Uygulamalar	396
4.1.2. Av Esnasına Dönük İnanış ve Uygulamalar	407
4.1.3. Av Bitimine Dönük İnanış ve Uygulamalar	422
4.2. Geleneksel Dünya Görüşü Bağlamında Deniz ve Deniz Canlıları İle İlgili İnanışlar.....	423
4.3. Geleneksel Ekolojik Bilginin Meslekî Temsilleri	430
4.3.2. Halk Takvimine ve Meteorolojisine Dönük Kabuller	439
4.3.2.1. Halk Takviminin Meslekî Temsilleri.....	439
4.3.2.2. Halk Meteorolojisinin Meslekî Temsilleri	442
4.4. Halk Hekimliğine Dönük İnanış ve Uygulamaların Temsilleri.....	459
4.5. Halk Veterinerliğine Dönük İnanış ve Uygulamaların Temsilleri.....	464
4.6. Ad Folklorunun Meslekî Temsilleri.....	465
4.6.1. Kişi Adları.....	466
4.6.2. Lakaplar	468
4.6.3. Deniz Canlılarının Adları	478
4.6.4. Deniz Araçları Adları.....	485
4.6.5. Deniz Topografyasına Ait Unsur ve Avlakların Adlandırılması İle İlgili Tasarruflar	492
4.7. Meslek Argosu ve Jargonunun Temsilleri	507
4.8. Sözsüz İletişimin Meslekî Temsilleri	514
4.9. Halk Edebiyatı Türlerinin Meslekî Temsilleri	515
4.9.1. Söylemelik Türler	516

4.9.1.1. Maniler	516
4.9.1.2. Türküler	521
4.9.2. Anlatmalık Türler	528
4.9.2.1. Fıkralar	528
4.9.2.2. Efsaneler	539
4.9.2.2.1. Sucul ve Karasal Mevkilerle İlgili Efsaneler	539
4.9.2.3. Memoratlar	543
4.9.3. Göstermelik Türler	548
SONUÇ VE ÖNERİLER	552
NOTLAR	562
KAYNAKLAR	606
ÖZ GEÇMİŞ	650

Fotoğraf: Altunbaş Ailesi Arşivi

ÖN SÖZ

Doğu Karadeniz, Türk kültür havzasının batı hattının önemli temsil alanlarından biri olan Anadolu coğrafyasında, tarihî, coğrafi ve kültürel özellikleri ile oldukça önemli bir bölgedir. Geniş ölçekte Türk kültürünün şekillendirdiği Karadeniz kültürel havzası içinde de yer alan bu bölge, Türk kültürünün doğudan batıya akımının takibini mümkün kılabilecek bir kültürel zenginliğe sahiptir. Coğrafi konumu itibarıyla tarih boyunca stratejik öneme sahip olan bölgeyi, kimi zaman transit geçiş alanı, kimi zaman da bir yerleşim alanı olarak kullanan kavimler arasında Türkler de yer almıştır. Giresun ve Trabzon, kadim Türk kültürünün bölgedeki izlerinin takip edildiği önemli alanlardır. Kültürün doğasıyla uyumlu biçimde Türk kültürü bu alanlarda gelişmeye devam etmiş ve uzun zaman periyodu içinde bugünkü formuna kavuşmuştur.

Doğu Karadeniz konulu kültür araştırmalarının genellikle sınırlı saha ve konular üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bölgenin kıyı şeridinde takip edilen sözlü kültürde ve etnografyada etkileri ile sıkça karşılaşılan deniz kültürünün, balıkçılık bağlamında geniş tabanlı bir kültür araştırmasına konu edilmemiş olması, bu araştırma konusunun tercih edilmesinde etkili olmuştur. Giresun ve Trabzon illeri balıkçılarının meslekî kültürlerini tarihsel süreçleri ile tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma, iki yıl süren alan araştırmaları ile elde edilen verilerin çözümlenmesi ve değerlendirilmesi yoluyla oluşturulmuştur.

Deniz avcılığı etrafında oluşan zengin sözlü kültürün iki önemli temsil alanı olan Giresun ve Trabzon illeri balıkçılarının meslekî kültürleri odağında şekillenen bu kitap dört ana bölümden oluşmaktadır. “*Halk ve Halk Grupları Bağlamında Meslek Grupları ve Meslek Folkloru*” ana başlığını taşıyan ilk bölümde, başlangıçta sosyal bilimlerin en eski disiplinlerinden biri olan sosyolojinin daha fazla mesai harcadığı, ancak zamanla dikkatini kentsel alanlardaki kültürel süreçlere de yönelten antropoloji ve halk bilimi araştırmalarının odağına yerleşen halk ve halk grupları kavramları, meslek gruplarına uzanan bir derinlikte tartışılmıştır. Temel kavramların ele alındığı bu ilk kısmın devamında ise karmaşık (modern/endüstriyel) toplum yapısı içinde önemli bir konum işgal eden ve geçen yüzyılın halk bilimi araştırmalarında önemli bir başlık olarak tebarüz eden “meslek folkloru” kavramına, bu folklor şubesinin kapsamına ve nihayet folklor araştırmaları tarihi içindeki yerine dönük tespitlerde bulunulmuştur.

Alan araştırma yöntemleri temelinde gerçekleştirilen halk bilimi araştırmalarında, kültürün geliştiği ve süreklilik kazandığı alanın tarihî, coğrafi, ekonomik ve sosyal yapısının ele alınması zaruretinden hareketle

kitabın “*Araştırma Sahasının Coğrafi, Tarihî ve Kültürel Arka Planı*” adını taşıyan ikinci bölümünde öncelikle yöre balıkçılarının tarlaları olarak algıladıkları Karadeniz, sonrasında da ise Giresun ve Trabzon illerinde balıkçılık ekseninde oluşan kültür bölgeleri hakkında bilgi ve izlenimlere yer verilmiştir.

“*Kültürel Bir Süreç Olarak Sosyal ve Meslekî Hayat*” başlıklı üçüncü bölümde, Giresun ve Trabzon yöreleri balıkçılarının iç içe geçmiş sosyal ve mesleki hayatları bağlamında statü ve hiyerarşiye dönük özellikleri, meslek hukukları, aile yapıları, gündelik hayatları, çoğunluğu geleneksel nitelik taşıyan avcılık biçimleri ve av araçları ile meslekî kültürün aktarımına imkân tanıyan eski ve yeni aktarım ortamları gibi konular detaylı bir biçimde değerlendirilmiştir.

Kitabın dördüncü ve son bölümünde, balıkçılık etrafında şekillenen geleneksel dünya görüşünün temsili konumunda olan meslekî inanışlar ve uygulamalar, balıkçıların geleneksel ekolojik bilgileri paralelinde geliştirdikleri takvim ve meteoroloji bilgileri, yöre insanının ve bu bağlamda balıkçı ailelerinin deniz mahsulleri ile gerçekleştirdikleri sağaltma uygulamaları, ad folklorunun zengin meslekî temsilleri, meslek argosu, sözsüz iletişim teknikleri ile söylemelik, anlatmalık ve göstermelik karakterli halk edebiyatı ürünleri “*Balıkçılık Meslek Folklorunun Diğer Temsilleri*” başlığı altında incelenmiştir.

Ana bölümleri takip eden sonuç bölümünde ise araştırmada ele alınan konular, bölüm sıralaması ile uyumlu bir biçimde sırayla değerlendirilmiş, Giresun ve Trabzon illeri balıkçılarının mesleki kültürlerinin zaman seyri içindeki niteliklerinin yanı sıra bu zümreyi hedef alan ekonomik, sosyal ve kültürel politikalara dönük öneriler ortaya konulmuştur.

Elinizdeki bu kitabın hazırlanması sürecinde ilgi ve desteğini eksik etmeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ’ye, sınırlı sayıda çalışma yapılan bir konu üzerinde çalışmam konusunda beni cesaretlendiren ve destekleyen hocam ve ağabeyim Prof. Dr. Mehmet AÇA’ya, çalışmanın dil bağlamı bölümlerine kıymetli görüşleri ile katkıda bulunan Prof. Dr. A. Mevhibe COŞAR’a, desteğini aldığım diğer tüm meslektaşlarıma, bursiyer sıfatıyla görev aldığım ve bu çalışmada verilerinden yararlandığım 112K012 numaralı araştırma projesi münasebetiyle TÜBİTAK yetkililerine teşekkürü borç bilirim. Ayrıca alan araştırmaları sürecinde sosyal ve meslekî ortamlarını, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan balıkçı ailelerine ve daha özelden çalışma süresince sabır gösteren aileme şükranlarımı sunarım.

Trabzon 2015